

Valstybinio audito ataskaitos santrauka

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJOS VYKDOMOS PROGRAMOS „STUDIJŲ IR MOKSLO PLĖTRA“ VERTINIMAS

2016 m. spalio 26 d. Nr. VA-P-50-5-21

Su valstybinio audito ataskaita galima susipažinti
Valstybės kontrolės interneto puslapyje
adresu www.vkontrole.lt

SANTRUMPOS IR SĄVOKOS

ŠMM – Švietimo ir mokslo ministerija

LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė

MTEP – moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra

MITA – Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūra

MOSTA – Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras

EBPO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija

ITC – Švietimo informacinių technologijų centras

LMT – Lietuvos mokslo taryba

LIC – Lietuvos inovacijų centras

LMA – Lietuvos mokslų akademija

H2020 – „Horizontas 2020“

Programa – „Studijų ir mokslo plėtros“ programa

Sumani specializacija – valstybės paramos moksliniams tyrimams ir inovacijoms strategija, kurią kurdamą Lietuva, kaip ir kitos Europos Sąjungos šalys, nustatė savo mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros (MTEP) ir inovacijų prioritetus, atsižvelgdama į turimus ar galimus konkurencinius pranašumus¹.

Prioritetinė MTEP ir inovacijų kryptis – ūkio sritis, kurioje šalis turi pakankamą mokslo ir verslo potencialą, gebantį atliepti šioje srityje kylančius globalius ar nacionalinius iššūkius ir pasinaudoti galimybėmis, galinčiomis paskatinti ženklus teigiamus pokyčius².

„Horizontas 2020“ – tęstinė ES mokslinių tyrimų ir inovacijų programa, kurios 2014–2020 metų biudžetas yra apie 80 mlrd. Eur. Programa skirta Europos pasauliniam konkurencingumui didinti, todėl orientuojamasi ne tiek į mokslinių tyrimų ir technologijų plėtrą, kiek į mokslo laimėjimus, kurie taptų naujais produktais ir paslaugomis, skatinančiais verslo galimybes ir gerinančiais žmonių gyvenimą. Šios programos pareiškėjai gali būti mokslo įstaigos, verslo įmonės ar kitos institucijos³.

Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra – sisteminga kūrybinė gamtos, žmonijos, kultūros ir visuomenės pažinimo veikla ir jos rezultatų panaudojimas⁴.

¹ Prieiga per internetą: <http://sumani2020.lt/apie-sumania-speciaizacija/apie> [žiūrėta 2016-08-22].

² Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/web/lt/mokslas/sumani_spec [žiūrėta 2016-08-22].

³ Prieiga per internetą: www.h2020.lt [žiūrėta 2016-06-16].

⁴ Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas, 2009-04-30 Nr. XI-242, 4 str. 11 d.

SANTRAUKA

Kryptinga mokslo plėtra, mokslo ir verslo bendrų idėjų įgyvendinimas, tarptautiniai ryšiai gali būti reikšmingas indėlis stiprinant ūkio plėtrą ir užtikrinant šalies konkurencingumą. Švietimo ir mokslo ministerija, įgyvendindama šalies strateginius tikslus, nustato mokslo sistemos valdymo ir finansavimo taisykles, stebi, analizuoja ir vertina mokslo rezultatus, teikia siūlymus dėl mokslo sistemos gerinimo nacionalinės politikos formuotojui – Seimui. MTEP politikos formavimo ir įgyvendinimo sistemoje dalyvauja ir kitos institucijos – Lietuvos mokslo taryba, mokslo ir studijų institucijos, Ūkio ministerija ir kt. Švietimo ir mokslo ministerija įgyvendina MTEP politiką viešajame, o Ūkio ministerija – verslo sektoriuje.

Lietuvos mokslo būklė, palyginti su Europos Sąjungos šalimis, yra prasta: verslo sektoriaus investicijos į MTEP yra vienos mažiausių ES, nors verslo MTEP lėšų, išleidžiamų per viešąjį sektorių, dalis yra viena didžiausių ES. Dalyvavimo H2020 programoje sėkmės rodiklis yra tik 10 proc., o pagal gaunamos dotacijos dydį (17 mln. Eur) Lietuva atsiduria priešpaskutinėje vietoje iš 28 ES šalių. Lietuvoje nesukurta palanki mokslo ir tyrimų aplinka, užtikrinanti šalies patrauklumą aukščiausio lygio mokslininkams ir tyrėjams, nepritraukiama doktorantų iš užsienio, esama MTEP finansavimo sistema neužtikrina mokslinių tyrimų stabilumo ir tęstinumo⁵.

Ministerijos vykdoma tęstinė programa „Studijų ir mokslo plėtra“ skirta šalies strateginių tikslų įgyvendinimui, bendrų mokslo ir verslo ryšių bei dalyvavimo tarptautinėje veikloje skatinimui. Palyginti su valstybės biudžeto lėšomis, skiriamomis MTEP viešojo sektoriaus institucijoms, šios programos MTEP dalis sudaro apie 2–3 proc. lėšų, tačiau ją įgyvendindama ministerija turėtų prisidėti prie kryptingo valstybės tikslų siekimo.

Vertinome, ar programos priemonės mokslo srityje įgyvendintos rezultatyviai ir padeda pasiekti nustatytus tikslus. Analizavome, ar programos uždaviniai, priemonės, vertinimo kriterijai leidžia pasiekti ir išmatuoti programos tikslus, ar vykdant programą (mokslo plėtrai skirta 17 mln. Eur) siekta įgyvendinti valstybės nustatytas kryptis ir prioritetus, ar remiant MTEP projektus buvo skatinamas mokslo ir verslo bendradarbiavimas, ar visa tai davė planotą rezultatą (teigiamą poveikį). Taip pat domėjomės, ar programos lėšomis tinkamai skatinamas mokslininkų, mokslo ir studijų institucijų dalyvavimas tarptautinėje veikloje, kaip vykdoma mokslo sistemos stebėseną.

Audito išvadas suformulavome išnagrinėję strateginius šalies dokumentus, užsienio ekspertų vertinimo ataskaitas, Švietimo ir mokslo ministerijos 2015–2017 metų strateginį veiklos planą, ministerijos ir jai pavaldžių įstaigų 2015 metų veiklos ataskaitas, įstaigų nuostatus, įsakymus, dokumentus, susijusius su MTEP programiniu konkursiniu finansavimu, ir kt.

Programos vykdytojams – Švietimo ir mokslo ministerijai kartu su jai pavaldžiomis įstaigomis: Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūra (MITA), kuri administravo MTEP projektus, ir Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centru (MOSTA), kuris vykdė mokslo stebėseną, trūko aktyvesnių veiksmų spręsti mokslo srities valdymo ir finansavimo problemas. Savo nuomonę dėl problemų, su kuriomis susiduria, išsakė mokslo įstaigų darbuotojai, mokslininkai ir verslo atstovai. Ne vienerius metus sisteminius trūkumus savo ataskaitose ir rekomendacijose nurodo Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija bei Europos Komisija.

Švietimo ir mokslo ministerijos parengta programa sudarė sąlygas ją tinkamai vykdyti, išskyrus kai kuriuos pastebėjimus. 2015 metų programos nacionalinio biudžeto lėšomis buvo finansuojami

⁵ MOSTA. Lietuvos mokslo būklės apžvalga, 2015.

moksliniai tyrimai, kurių prioritetai nenustatyti ir nevertinamas jų poveikis, o dalis lėšų, skirtų remti mokslo ir studijų institucijų bendradarbiavimą su verslu, nėra panaudojamos tikslingai. Be to, audito metu nustatyta ir sisteminių trūkumų: nesukurta skubių mokslinių tyrimų vykdymo valstybės problemoms spręsti, mokslo stebėsenos vykdymo bei mokslo ir studijų institucijų skatinimo sėkmingai dalyvauti programoje „Horizontas 2020“ bendra sistema.

IŠVADOS

1. Daliai MTEP projektų, finansuojamų per Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūrą nacionalinio biudžeto lėšomis (1 699,6 tūkst. Eur), ministerija nenustatė aiškių prioritetinių krypčių, kad investicijos būtų paskirstytos projektams, turintiems didžiausią potencialą (1.1 poskyris).
2. Nesukurta bendra sistema, kai mokslinius tyrimus pagal skubius valstybės poreikius (valstybės užsakymus) inicijuoja ministerijos ar kitos suinteresuotos valstybės institucijos, dėl to neaišku, ar sprendžiamos pačios svarbiausios valstybės problemos (1.2 poskyris).
3. Nevertinamas per Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūrą finansuojamų MTEP projektų poveikis, todėl nesudaromos prielaidos įvertinti skirtingų veiklų vykdymo tikslingumą (1.3 poskyris).
4. Mokslo ir studijų institucijos nepanaudoja 42 proc. (718,6 tūkst. Eur) skatinimo lėšų, skirtų verslo MTEP užsakymų vykdymui, todėl pagal nustatytą tvarką jos perskirstomos kaip papildomas bazinis finansavimas ilgalaikėms institucinėms MTEP programoms vykdyti, tačiau tai neskatina mokslo ir studijų institucijų bendradarbiauti su verslu. Programos priemonė, skirta remti bendrus mokslo ir verslo projektus, dvejus metus nebuvo vykdoma, o lėšos (289,6 tūkst. Eur) panaudotos kitoms veikloms (2.1 poskyris).
5. Kai kurie programos vertinimo kriterijai neleidžia tinkamai įvertinti veiklos, susijusios su tarpinstituciniu, tarpsektoriniu ir tarptautiniu bendradarbiavimo skatinimu, atliekant mokslinius tyrimus, o tai nesudaro prielaidų tobulinti veiklą remiantis patikimais duomenimis (2.2 poskyris).
6. Mokslo stebėsenos sistema nepakankamai koordinuota. Mokslo sistemai įvertinti atliekami įvairūs tyrimai, kurių metu teikiamos rekomendacijos dėl veiklų tobulinimo, tačiau pagrindinė mokslo stebėseną atliekanti institucija – Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras – nestebi, kaip į jas atsižvelgiama (3 skyrius).
7. Nebuvo išnaudotos visos galimybės skatinti mokslo ir studijų institucijų bei tyrėjų dalyvavimą programoje „Horizontas 2020“, dėl to nepritraukiama papildomų investicijų į MTEP (4 skyrius).

REKOMENDACIJOS

Tinkamai įgyvendinusi pateiktas rekomendacijas, ministerija galės priimti labiau pagrįstus valdymo sprendimus, tikslingiau panaudoti MTEP finansavimui skirtas lėšas, pritraukti daugiau verslo ir užsienio investicijų į MTEP ir pasirengti 2020 metams, kai moksliniai tyrimai gali būti nefinansuojami ES struktūrinių fondų lėšomis. Todėl rekomenduojame:

1. Kartu su suinteresuotomis institucijomis sukurti valstybės užsakymų MTEP inicijavimo ir vykdymo bendrą sistemą (2 išvada).

Sprendžiant aktualias valstybės problemas, reikalaujančias skubių mokslinių tyrimų rezultatų, reikėtų susieti ir koordinuoti suinteresuotų institucijų veiksmus ir išteklius. Šioje sistemoje turėtų dalyvauti ne tik Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos mokslo taryba ir kitos

ministerijos, bet ir Vyriausybė, kuri galėtų teikti nuomonę, ar problema yra strategiškai svarbi, aktuali valstybei ir sprendtina neatidėliotinai.

2. **Vertinti per Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūrą finansuojamų MTEP projektų poveikį (3 išvada).**

Reikėtų vertinti ne tik „Eurekos“ ir „Eurostars“ programų projektų poveikį, bet ir kitų projektinių veiklų naudą. Siekiant gauti reikalingą informaciją, projektų vykdytojams galima būtų nustatyti prievolę vertinimo laikotarpiu teikti konkrečius duomenis ar pan.

3. **Patikslinti mokslo ir studijų institucijų finansavimo sistemą, kad skiriamos lėšos būtų nukreiptos mokslo ir studijų institucijų kartu su verslu vykdomoms bendroms veikloms (1 ir 4 išvados).**

Tikslinant finansavimo sistemą atkreipti dėmesį į lėšų dalį, kuri ne vienerius metus perskirstoma mokslo ir studijų institucijoms kaip papildomas bazinis finansavimas. Taip pat turėtų būti atnaujintos derybos su Finansų ministerija dėl naujų ministerijos priemonių, kuriomis siekiama skatinti mokslui imlaus verslo kūrimąsi.

Švietimo ir mokslo ministerija naujas priemones pateikė 2014 metų spalio mėnesį, tačiau užtruko jų derinimo procesas, dėl to informuosime Vyriausybę ir Finansų ministeriją.

4. **Patikslinti programos vertinimo kriterijus (5 išvada).**

Reikėtų patikslinti vertinimo kriterijų reikšmes ir parengti visų vertinimo kriterijų techninius priedus.

5. **Imtis iniciatyvos dėl mokslo stebėseną atliekančių institucijų efektyvaus tarpusavio bendradarbiavimo, mokslo srities rekomendacijų stebėsenos (6 išvada).**

Patvirtinti mokslo stebėsenos rodiklius, suderinti keitimosi duomenimis ir informacija tarp stebėseną atliekančių įstaigų galimybes. MOSTA turėtų stebėti, kaip įgyvendinamos jos pateiktos rekomendacijos.

Kadangi nuo 2017 m. sausio 1 d. keičiasi MOSTA teisinis statusas į viešąją įstaigą, o jos savininkės teisės ir pareigos įgyvendins Vyriausybės kanceliarija, ministerija negalės tinkamai įgyvendinti rekomendacijos, dėl to informuosime Vyriausybę.

6. **Vykdyti programos „Horizontas 2020“ skatinimo priemones (7 išvada).**

Siekiant nuspręsti, ar planuojamos skatinimo priemonės yra pakankamos ir padės kryptingai prisidėti prie sėkmingesnio dalyvavimo programoje, suderinti jas su institucijomis, prisidedančiomis prie dalyvavimo programoje, ir pradėti jas vykdyti pagal nustatytus terminus.

Rekomendacijų Švietimo ir mokslo ministerijai įgyvendinimo priemonės ir terminai pateikti šios ataskaitos 1 priede „Rekomendacijų įgyvendinimo planas“.

Panašios problemos nustatytos atlikus Lietuvos mokslo tarybos programos „Šalies mokslo ir studijų sistemos plėtra“ auditą. Dėl to įgyvendindama kai kurias rekomendacijas ministerija turės glaudžiai bendradarbiauti su Lietuvos mokslo taryba. Be to, plačiau MTEP sistema yra analizuojama atliekant valstybinį auditą „Valstybės investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą siekiant inovacijų ir valstybės konkurencingumo augimo“, kuris apima Ūkio ir Švietimo ir mokslo ministerijų bei mokslo ir studijų institucijų veiklas MTEP srityje.

Atkreipiame dėmesį, kad 2016 metais priėmus Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimus, Švietimo ir mokslo ministerijai pavaldi įstaiga MOSTA, kuri 2015 metais kartu su ministerija įgyvendino audituojamą programą, tampa pavaldi Vyriausybei. Todėl ministerijai teks patikslinti vykdomas veiklas ir glaudžiai bendradarbiauti su minėta įstaiga, kad būtų užtikrintas nenutrūkstamas mokslo politikos formavimo ir įgyvendinimo procesas.